

EKSLIBRIS - ZNAK WŁASNOŚCIOWY

opracowanie: Maria Gron, Monika Szczerbacz - Biblioteka Pedagogiczna w Chełmie .

Ekslibris to graficznie opracowany znak własnościowy, umieszczany zwykle jako nalepka na drugiej (wewnętrznej) stronie okładki książki. Informuje o przynależności książki do określonego księgozbioru. Wykonywany zazwyczaj na zamówienie, jest wyrazem szacunku właściciela dla książki i świadectwem jego troski o zapobieganie kradzieżom. Z uwagi na wartości artystyczne, pełni też funkcję zdobniczą, dekoracyjną, podnosi walory estetyczne książki.

Ekslibris ma postać niedużej kartki papieru, zawierającej najczęściej takie elementy, jak:

- łacińskie wyrażenie "ex libris", co dosłownie znaczy: "z książek", "z księgozbioru" (np. "ex libris Biblioteki Pedagogicznej" - "z księgozbioru Biblioteki Pedagogicznej");
- nazwę właściciela książki (nazwę instytucji, np. biblioteki; nazwisko lub inicjały osoby prywatnej);
- przedstawienie graficzne nawiązujące do pracy (zawodu) właściciela, jego zainteresowań, charakteru księgozbioru;
- rzadziej występującym elementem jest tekst słowny - motto czy dewiza postępowania właściciela.

Do dobrego tonu należy, aby ekslibrisy wklejać do książek za pomocą wąskiego paseczka kleju kładzionego wzdłuż górnej krawędzi odbitki. Taki sposób umieszczania księgoznaków jest bezpieczny dla książki, ułatwia też ich usunięcie przy ewentualnej zmianie właściciela.

Ekslibris może się poszczycić wielowiekową tradycją. Historycy książki wywodzą jego genezę ze starożytnego Egiptu. Z roku 1400 p.n.e. pochodzi bowiem najstarszy znany znak własnościowy - fajansowe tabliczki z imieniem faraona XVIII dynastii Amenhotepa III, które pierwotnie były przymocowane do papirusowych zwojów. Ten praprzodek dzisiejszego ekslibrisu przechowywany jest British Museum w Londynie (il.1)

il. 1

W średniowiecznej Europie znakiem własnościowym w księgach rękopiśmiennych był iluminowany herb właściciela. W końcu XV w. pojawiła się znana do dzisiaj forma ekslibrisu w postaci naklejanej kartki. Pierwsze tego typu znaki książkowe powstały w technice drzeworytniczej, odbitki bywały ręcznie kolorowane. Chroniły one zbiory bibliotek kościelnych oraz wielkich rodów książęcych

i magnackich. XVI- wieczna grafika ekslibrisowa prezentowała wysoki poziom artystyczny, a jej autorami nierzadko byli wybitni twórcy, m.in. Albrecht Dürer, Łukasz Cranach starszy, Hans Holbein młodszy. Artyści często sygnowali swoje prace, co pozwala ustalić czym dziełem był dany znak. Przyjęte wówczas elementy zdobnicze to głównie motywy heraldyczne - tarcze z herbami rodowymi, insygnia i atrybuty władzy. Wiek XVII spopularyzował miedzioryt jako technikę wykonywania ekslibrisów, wzbogacił się też repertuar motywów - pojawiły się sceny religijne, alegoryczne, symboliczne, portrety, elementy architektury, widoki wnętrz bibliotecznych. W następnych wiekach upowszechniły się nowe techniki graficzno-reprodukcyjne: akwaforta, mezzotinta, litografia, cynkografia; zwiększyła się liczba zamówień na znaki bibliotek rodowych, a tym samym ilość wykonywanych ekslibrisów.

Do XIX wieku ekslibris nierozdzielnie związany był z książką, służył wyłącznie jako znak identyfikacyjny jej właściciela. W drugiej połowie XIX wieku wzrosło zainteresowanie ekslibrisem jako samoistnym dziełem sztuki graficznej. Rozwijające się zbieractwo znaków książkowych sprawiło, że w XX wieku ekslibris zaczął żyć własnym życiem, wyszedł poza ramy tradycyjnego znaku książkowego, stał się obiektem kolekcjonerskim i przedmiotem wystaw, tematem literatury fachowej i publikacji bibliofilskich; straciła na znaczeniu jego pierwotna użytkowa funkcja. Powstały liczne kolekcje ekslibrisów - tworzą je zarówno osoby prywatne, jak też instytucje, np. muzea i biblioteki. Rozwój kolekcjonerstwa i wzrost zapotrzebowania na księgoznaki ożywił sztukę ekslibrisów i sprawił, że coraz więcej artystów sięga po tę miniaturową formę graficzną

Wybrana literatura:

1. Encyklopedia wiedzy o książce. Red. A. Binkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadłowski. Wrocław 1971
2. Kwiecień, Celestyn : Od papirusu do bibliobusu. Katowice 1960
3. Miodek, J.: Dlaczego ekslibris, a nie ex libris? "Wokół Ekslibrisu" 1995 nr 1 (3) <http://ekslibrisy.lava.pl/pages/xczyks.php>
4. O książce. Mała encyklopedia dla nastolatków. Wrocław 1987
5. Ryszkiewicz, A.: Ekslibris polski. Warszawa 1959
6. Trawińska-Słabęcka, D.: Bibliofilstwo. Z dziejów sztuki wydawniczo-edytorskiej. Jelenia Góra 1993
7. Wojciechowski, M.J.: Ekslibris godło bibliofila. Wrocław 1978

Wybór stron internetowych poświęconych ekslibrisom:

<http://ekslibrisy.lava.pl>

Widzewska Galeria Ekslibrisu. Stronę prowadzi Mirosław Zbigniew Wojalski, kolekcjoner i członek Polskiego Towarzystwa Miłośników Ekslibrisów. Na stronie m.in. informacja o Widzewskiej Galerii Ekslibrisu i współpracujących z nią autorach księgoznaków, fragment artykułu prof. Jana Miodka Dlaczego ekslibris a nie exlibris?, krótkie informacje o ośrodkach ekslibrisowych w Warszawie, Krakowie i Ostrowie Wielkopolskim.

<http://republika.pl/radziejowska>

Strona Małgorzaty Radziejowskiej, uczennicy Zespołu Szkół Elektronicznych i Ogólnokształcących w Przemyślu. Zawiera podstawowe dotyczące ekslibrisów, opis technik graficznych stosowanych przy wykonywaniu ekslibrisów, galerie prac. Na stronie również krótki poradnik, jak samodzielnie wykonać linoryt.

<http://www.miniatura.zanet.pl>

Internetowa Galeria Miniatur prowadzona przez Małgorzatę Seweryn. Niekommercyjna galeria promująca twórców ekslibrisu i małej formy plastycznej.

<http://www.mdk2.lublin.pl/exlibris>

Strona Młodzieżowego Domu Kultury nr 2 w Lublinie. W dziale Spotkania z ekslibrisem prezentacja twórców ekslibrisu: Alfreda Gaudy, Zbigniewa Józwiaka, Krzysztofa Kmiecia - wywiady, galeria prac.

<http://republika.pl/jbw98>

Picture Gallery jbw98. Na stronie prezentacja 100 ekslibrisów Andrzeja Kota, absolwenta lubeskiego Liceum Sztuk Plastycznych.

<http://www.republika.pl/mojeksiazki/ekslibris.htm>

Witryna poświęcona książce i literaturze, zawierająca informacje przydatne każdemu czytelnikowi i miłośnikowi słowa drukowanego. W dziale poświęconym ekslibrisom galeria księgoznaków.

<http://www.jasnet.pl/CIASNA/EXL/INDEX.HTM>

Prezentacja ekslibrisów z I i II edycji (1995, 1997) Międzynarodowego Konkursu Graficznego na Ekslibris organizowanego przez Zarząd Miasta Gliwice i Miejską Bibliotekę Publiczną w Gliwicach

http://www.zamek.malbork.pl/pl/wystawy/w_bienale.php

Strona Muzeum Zamkowego w Malborku, organizatora Międzynarodowego Biennale Ekslibrisu Współczesnego - najstarszej w Polsce cyklicznej imprezy artystycznej o zasięgu światowym, trwającej nieprzerwanie od 1963 roku. Na stronie informacje o imprezie oraz prezentacja wybranych ekslibrisów.